

Надія ПАНЬКОВА,
Ольга САВЧЕНКО,
учителі-методисти
Немішайвської ЗОШ № 2
Бородянського р-ну
Київської обл.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ РОМАНУ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЧОРНИЙ ВОРОН»

Урок-ретроспектива

Мета: познайомити учнів з видатним українським письменником Василем Шклярем, обговорити зміст його роману «Чорний Ворон», відкрити учням замовчувані сторінки нашої історії; формувати у старшокласників свідому громадянську позицію, виховувати почуття нетерпимості до відступництва, зради, безпам'ятства; виховувати патріотичні почуття на прикладі життя героїв роману, підносити в душах учнів національну гордість і гідність.

Обладнання: мультимедійна презентація життя і творчості В.Шкляра, портрет письменника, виставка його творів, записи класичної музики, грамзаписи народних пісень «Висока верба» та «Забудь мене», записи висловів на плакатах, узяті за епіграфи до уроку.

Епіграфи: Мені ж, о Господи, подай
Любити правду на землі.

Т.Шевченко

Мій ярий крик, мій біль тужавий,
Випалюючи ржу і гріх,
Ввійде у складники держави,
Як криця й камінь слів моїх.

Є.Маланюк

Мій Чорний Ворон – це білий янгол волі.
В.Шкляр

Перебіг уроку

Повідомлення теми, мотивація навчальної діяльності.

Учитель-словесник. Сьогодні у нас незвичайний урок – урок-ретроспектива, презентація твору «Чорний Ворон», який, щойно з'явившись, набув широкого розголосу не лише в літературних колах, а й у цілому суспільстві, здобув загальне визнання й високу нагороду – народну Шевченківську премію. Особливість нашого уроку ще й у тому, що на ньому присутній автор роману письменник Василь Шкляр. Привітаймо гостя.

Учитель історії. Гортаючи сторінки роману, ми повернемося у двадцять років двадцятого століття – надзвичайно складний період нашої історії – й пильно та об'єктивно з погляду сучасності й державницьких позицій простежимо сюжетні лінії цієї книжки, аби переконатися в тому, що розбуджена процесом боротьби за національно-державне відродження українська нація і в двадцять років продовжувала відстоювати свою незалежність.

Учитель-словесник. Я тримаю в руках незвичайну книгу, яку автор писав упродовж тринадцяти років. Це книга правди про трагедію українського народу, якої нам не відкривали. Мабуть, пам'ять про жорстокий час і невимовний біль за втратами спонукали письменника, аби він розповів про трагічну долю, що спіткала його земляків та рідних по крові людей.

«Цей задум жив у мені давно, – зізнається Василь Шкляр, – можливо, на генному фоні, живився згадуваннями про мого діда, балачками старих дядьків про ці події ще в п'ятдесятих роках».

Учитель історії. Книга цікава й унікальна ще й тим, що в ній тісно переплелися художній вимисел і документалістика, представлена матеріалами державних архівів, які засвідчують факт потужного повстанського руху, зокрема відчайдушний опір окупантам, який чинили повстанці Холодного Яру.

Учитель-словесник. Сподіваємося, що цей твір викличе у вас бажання більше дізнатися про ті події, самостійно опрацювати, дослідити ці сторінки історії. Нехай стануть вони для всіх нас незабутнім уроком правди, любові, віри.

Сприймання та засвоєння навчального матеріалу.

**Повідомлення учнів,
що готували випереджувальні завдання
«Біографи».**

1-ше повідомлення. Наш гість – Василь Шкляр, відомий український письменник, переможець престижних літературних конкурсів, лауреат багатьох літературних премій. Його вважають батьком українського бестселера (*на екрані пояснення слова «бестселер»*). Великий резонанс дістали його романи. Лише культовий роман «Ключ» зібрав цілу колекцію нагород і останніми роками витримав 12 видань в Україні та за кордоном.

За роман «Ключ» Василь Шкляр здобув гран-прі конкурсу «Золотий Бабай», премії журналів «Сучасність» та «Олігарх». «Спіраль століть» одержав на Міжнародному фестивалі фантастики «КиївКон – 2003». За роман «Елементал» (2001) нагороджений гран-прі Всеукраїнського конкурсу романів та кіносценаріїв «Коронація слова». Та найбільше імпонує Василеві Шкляру премія, що має назву «Автор, чиїх книжок найбільше вкрали з книгарень».

2-ге повідомлення. Василь Миколайович Шкляр народився 10 червня 1951 року в селі Ганжалівка Лисянського району Черкаської області. 1963 року родина переїхала до міста Звенигородки, де майбутній письменник закінчив середню школу зі срібною медаллю. 1968 року вступив на філологічний факультет Київського університету ім. Тараса Шевченка. Водночас навчався (за обміном студентів) на філологічному факультеті Єреванського державного університету, де студіював вірменську мову й літературу.

Після навчання рік працював молодшим науковим співробітником Центрального державного історичного архіву. Відтак довший час працював у

пресі, завідував відділом прози в журналах «Ранок» та «Дніпро», був прес-секретарем Української республіканської партії, обіймав посаду головного редактора видавництва «Дніпро». Нині – заступник голови Національної спілки письменників України.

Друкуючи свої твори Василь Шкляр почав ще школярем, 1967 року. Окремими виданнями вийшли книжки прози «Перший сніг» (1976), «Живиця» (1982), «Черешня в житі» (1983), «Шовковий дощик» (1984), романи «Праліс» (1986), «Ностальгія» (1989), «Тінь сови» (1990) в перекладі російською мовою), «Елементал» (2001), «Кров кажана» (2003), «Залишенець» («Чорний Ворон», 2009).

Ретроспекція «Історична доба та історичні статі, відображені в романі».

Словникова робота.

Ретроспектива – погляд у минуле, аналіз минулих подій, вражень; звернення до минулого для виявлення в ньому зародків тих тенденцій, що властиві сучасності.

«Історики».

1-ше повідомлення. У своєму новому творі «Чорний Ворон» письменник відтворює одну з найдраматичніших сторінок нашої історії – боротьбу українських повстанців проти окупаційної влади у двадцятих роках минулого століття на території Холодного Яру. «Від самого початку я знав, що це книжка мого життя, тому працював над нею з винятковою старанністю й любов'ю», – зізнався якось автор.

Події, описані в романі «Чорний Ворон», за словами самого письменника, «це період нашої історії, який був особливо замовчуваний владою. Його і досі не розкривають». Василь Шкляр родом із Черкащини. А Холодний Яр – то ліси між Кам'янкою і Чигирином, де знаходилася так звана Холодноярська республіка. 1921 року долю чотирилітньої війни, яку Росія розв'язала проти Української Народної Республіки, було вирішено на користь загарбника. Армія УНР опинилася інтернованою за колючим дротом колишніх польських союзників. Однак збройна боротьба ще роками тривала майже на всіх теренах України.

Відчайдушний опір більшовикам чинили повстанці Холодного Яру. На їхньому чорному бойовому прапорі були слова: «Воля України або смерть».

Чекісти писали: «Жовто-блакитний острів – киплячий казан, с которм нельзя справитися».

Справді, Червона армія перемогла Антанту, Денікіна, Махна, поляків, але не могла впоратися з холодноярськими хлопцями. Це були досить освічені люди, колишні офіцери армії УНР, раніше – офіцери царської армії, ті, хто свідомо, з ідейних переконань узяв зброю в руки, а також українські селяни, яких образила радянська влада.

2-ге повідомлення. Дія в романі розпочинається 1921-м роком, коли Росія була не сусідом, як тепер, а ворогом УНР, щоправда, уже знищеною. І для багатьох читачів чи не вперше в постгеноцидній українській літературі художньо переконливо, з історичною вірогідністю доведено: у 20-х роках минулого

століття в Україні точилася не громадянська, а україно-російська війна, в якій російська сторона виступала агресором.

В очах селянства це була навала, подібна до орди. Так бачив своїх ворогів і Чорний Ворон, від імені якого ведеться романна оповідь.

Офіційна влада наклала табу на цей період історії, оголосивши бандитами героїв, провідників, та учасників народного руху. Будь-які згадки про повстанців методично знищувались. Могили національних героїв більшовики зрівнювали з землею. Складалося враження, що протистояння в Україні закінчилося цілковитою перемогою радянської влади. Спираючись на численні документи архівів, свідчення вцілілих холодноярців, письменник своїм романом розвінчав міф «української всепокірності».

«Чорний Ворон» відтворює той останній етап холодноярської історії, коли більшовики реалізовували план ліквідації отаманів, повстанців, а згодом розгорнули масштабні репресії проти всього населення, утопивши в крові народний спротив.

3-тє повідомлення. Покажемо є і те, що описані у творі події розгортаються на рідній для письменника черкаській землі: «У Холодному Яру я буваю по кілька разів на рік. Відвідую місце, де на хуторі Крісельці загинув Василь Чучупак, приходжу на його могилу в селі Мельниках. Потім їду в село Цвітне, звідки походить отаман Пилип Хмара, завертаю в Цибулеве, де гуляв колись отаман Кібець. Радію, що до Холодного Яру рік у рік приїздить дедалі більше людей з усіх куточків України».

Документи – невід'ємна, надзвичайно вагома частина твору. Письменник розповідає: «У пригоді стали доступні мені документи Галузевого державного архіву СБУ, численні донесення уповноважених ЧК та ГПУ, інформаційні зведення, пояснювальні записки, звіти, доповідні, рапорти і навіть шифрограми». Автор органічно вплітає у тканину роману уривки, у яких зафіксовано хід збройного опору, наведено промовисті подробиці.

З оперативних зведень:

1-й учень.: *«Бандитський терор по-прежньому свирепствуєт в районах, прилегаюцих к Холодному Яру, Черному и Чутовскому лесам, обстановка здесь напоминает времена расцвета повстанчества.»*

Кроме того, банды располагают большими потенциальными силами в виде подпольных организаций, повстанкомов и «таемных сотен», которые усиленно готовятся ко всеобщему восстанию, чтобы по первому же сигналу влиться в ряды действующих отрядов.»

Вновь отличается банда Черного Ворона; 11 июня она совершила налет на торфяные разработки у Ивановой гребли, что в 7 верстах северо-западнее города Смелы, ограбила склады, после чего разбросала листовки с призывом «Бий коммунистів і кацапів!».

2-й учень. *«Вообще бандиты чувствуют себя слишком свободно, разъезжают по селам и хуторам, как по своей вотчине. Крестьяне Сентовской волос-*

ти с Куликовских хуторов рассказывают, что к ним часто наведываются лесовики, берут продукты, фураж, причем за все взятое тут же платят с лихвой. Денег у них полно всяких – советских, романовских, польских, петлюровских...»

3-й учень. «В последнее время банда Черного Ворона часто действует совместно с бандой известного главаря Загороднего; обособленно держится от них атаман Гупало, который, однако, затаился в Черном лесу в нескольких верстах от станции Хировка, то есть в зоне, объявленной нами вне закона, где каждый встречный подлежит расстрелу на месте без каких-либо выяснений. Следует обратить внимание на этого коварного и, по всей видимости, опытного разбойника – ему около 35 лет, носит вызывающий полуаршинный оселедец, любит наизусть почитать перед бандитами стихи Шевченко».

«Указанный район в силу его природных условий долгое время являлся бандитским гнездом петлюровских ставленников, причем партизанское движение носило здесь такой организованный и стремительный характер, что Украина стала Вандеей русской революции. Пресловутый Холодный Яр в глазах контрреволюции до сих пор является ярчайшим символом борьбы против Советской власти».

4-й учень. «Вообще в последнее время замечено, что бандиты формируются в более крупные отряды, и банда Загороднего, по нашим сведениям, на данный момент насчитывает около полторы сотни сабель и до ста штыков, банда Черного Ворона – порядка сотни сабель, причем все его боевики как на подбор, ездят на хороших лошадях, одеты с иголки. Им удалось переманить на свою сторону даже китайцев, во всяком случае, наш агент видел одного монголоидного бандита, владеющего какими-то особыми секретами рукопашного боя».

Сам Черный Ворон чрезвычайно меткий стрелок, однажды выстрелом из револьвера спокойно выбил из рук своего подопечного бандита подсолнух, с которого тот щелкал семечки во время серьезного разговора».

5-й учень. «На ликвидацию бандитизма в Холодный Яр направлены огромные войска, которые наведут там порядок. Предпринимаются все меры по обнаружению тайников с оружием, коим снабжаются банды. Продолжается планомерное изъятие и расстрел ответчиков из сел, содействующих бандитизму или ведущих с ним недостаточную борьбу...»

Учитель історії. Ці «оперативные донесения», «информационные сводки», «рапорты», «отчеты» и «инструкции» розкривають хижачьке нутро окупанта, здатного або привласнювати, або нищити. І хоча тексти просякнуті ненавистю до українства, все ж інформатори мимохиті повідомляли про мужність та неабияку спритність повстанців. У багатьох документах ЧК та ГПУ йдеться про заручників або відповідачів з-поміж родичів повстанців. Цих, часом немолодих людей, катували, а тих, чий вояки нападали на радянські установи, розстрілювали.

Загальнолюдське і національне в романі.

Виступи «літературознавців»

1-ше повідомлення. Холодноярський повстанський рух – провідна тема твору «Чорний Ворон». За жанром – це історичний роман. Але не тільки. Це і вестерн, і роман-притча, і реалістичний документальний роман про фінал визвольних змагань у двадцятих роках. У ньому є все: і справдешне кохання, і кров з погонями та зрадами, і карколомний сюжет, і дивовижні герої.

У центрі оповіді – безстрашний вояк, що характеризується граничною самовідданістю. Він добре розуміє, що його життя, по суті, скінчилося, бо вичерпалася можливість вибороти волю для України. Другий зимовий похід (остання надія) завершився крахом. Усвідомлюючи свою приреченість, ні про що не шкодує, бо свідомо зробив свій вибір. Вдивляючись у майбутнє, знаючи, яким воно буде для нього особисто, для України, він і далі веде свою війну.

Головний герой роману – син лісника з-під Товмача, випускник московських математичних курсів, колишній штабс-капітан царської армії Черноусов, згодом офіцер війська УНР сотник Чорновус, а ще пізніше отаман Чорний Ворон. Цілком реальний і водночас невловимий, він з'являється щоразу в іншому місці, там, де на нього не чекають, щоб завдати удару як не військовою силою, то хитрощами. У його душі уживаються поряд твердість і чутість, жорсткість і ніжність. Він здатний на художнє осягнення дійсності, пише вірші, кохає так, що навіть смерть відступає перед його коханням.

З перших сторінок роману Чорний Ворон постає високим, красивим, сильним чоловіком у розквіті сили й розуму. Таким його бачимо й на останніх сторінках – звитяжним воїном, вольовою особистістю. Він стоїчно витримує всі труднощі воєнного часу, не тільки вимагає від підлеглих мужності, витримки, а й хоче, щоб його бійці почували себе справжніми визволителями, лицарями честі.

Інсценізація уривка. (Частина третя, розділ четвертий, сцена «Гра в карти» – від слів «Без роботи, звичайно, нудилися...» до слів «“Ху-у-у”, – полегшено видихнули козаки».)

2-ге повідомлення. То хто ж вони – герої роману Василя Шкляра? У чекістських звітах вони проходили як «бандити», «головорізи». А насправді спочатку це були загони самооборони (перший загін з 22 осіб було створено для захисту Мотронинського монастиря від чекістського плондрування), згодом сформувався двотисячний полк опору, який невдовзі перетворився в 15-тисячну армію – потужну силу в боротьбі за право бути господарями власної долі на своїй землі.

Один із критиків зауважив письменникові, що повстанці не могли співати в землянці пісню «Закувала та сива зозуля», бо це, бачте, дуже складна пісня в обробці Ніщинського. «Але ж, – відповів автор, – у тій землянці сиділи не свинопаси, а хлопці з «Просвіти», які давніше співали в хо-

рах, були хористи самого Кошиця, а начальник штабу полку гайдамаків Холодного Яру Петро Чучупака закінчив консерваторію. І про те, як проникливо співали цю пісню гайдамаки, залишив свідчення представник ворожого табору чекіст Пташинський».

Невипадково й епіграфом до роману взято слова з народної пісні.

Звучить аудіозапис пісні.

Забудь мене

Забудь мене, мене забудь,
Як нам колись жевріла грудь,
Як серце рвалося колись –
Тепер ми розійшлись...
Ми мали сльози у очах,
Як ми ішли в противний шлях,
Я плакав з горя, але ти –
З щасливості, з щасливості...
Тобі зозуля навесні
Кувала радість, а мені
Вороння каркало сумне –
Забудь мене, забудь мене...
Я йду в далеку сторону
Боротися за вітчизну,
А може, смерть мене там жде,
Забудь мене, забудь мене...
Юнацькі роки вже пройшли,
Не вернуться вже вони,
В останній раз прошу тебе,
Забудь мене, забудь мене...
Коли ж доведеться мені
Загинуть в чужій стороні,
Оркестра грала нам сумне
Забудь мене, забудь мене...

3-тє повідомлення. Це була одвічна українська трагедія: у найвідповідальніший момент замість підтримки – пусті обіцянки і зрадливність, боягузтво і відступництво. Повстанці чекали на допомогу еміграційного центру, чекали сигналу до загального виступу, а його так і не було.

Дехто з повстанців зневірився, зламався, пішов на амністію, а потім був розстріляний. Кмітливіші підробляли документи і виїжджали в дальні краї, на Донбас, улаштувалися на шахти, казали: «Під землею нас не шукатимуть, бо то вже тюрма». Декому вдалося втекти за кордон.

Інсценізація уривка. (Частина третя, розділ другий, сцена «Роздуми про правду війни» – від слів «Ось ти вважаєш мене перебіжчиком» до слів «Пора спати, ця дискусія безкінечна...»)

4-тє повідомлення. Надзвичайно важкий час холодноярських подій художніми засобами відтворив письменник – період, коли вже не було надії на перемогу. Була неймовірна змора: ліс, холод, ночівля на снігу, переслідування. У стані цілковитого виснаження дехто з повстанців зітхав: «Мені б переночувати хоч одну ніч у сухій постелі і вмерти». Більшовики обіцяли: «Ви – воїни, ми вам усе пробачаємо, здавайтесь, ви підете червоними командирами, очолюватимете міліцію, у вас досвід, ви лицарі». Легковірні вірили – і гинули. А більшість лісовиків казали: «На моєму чорному бойовому прапорі написано: “Воля України або смерть”. Я не

здобув волі, обираю друге. Загину, але залишу по собі ідею. На моїй могилі проросте мета».

Утративши підтримку провідників та війська УНР із-за кордону, не маючи надійного тилу (селянство, повіривши у НЕП, стомившись від безперервної війни, боячись репресій, відступилося від повстанців), «залишенці» ще майже десять років не припиняли збройної боротьби з окупаційною владою, тримаючи у страху й непевності більшовицький режим, виявляючи стійкість, мужність.

Інсценізація уривка. (Частина третя, розділ перший – від слів «Кусять везуть...» до слів «Покиньте... Я помираю...»)

5-тє повідомлення. Друга назва роману – «Залишенець». Самозреченість, трагізм, жертвність – усе, що увібрало це не зафіксоване словниками слово, гостро усвідомлюємо аж наприкінці роману, зоставшись наодинці з його останнім героєм – отаманом. Це – залишенець. Він залишився в лісі, не звабившись амністією, не шукаючи теплої хати взимку, залишився вірним побратимом, залишився відданим ідеї боротьби за волю українства. Полишений усіма, до краю виснажений смертельною втомою, власною гіркотою. Однак живий. Нескорений.

Вийшовши з друку, роман блискавично набув величезної популярності. Причина його успіху полягає, звичайно, не лише у вагомості теми, а й не меншою мірою – в художніх достоїнствах. «Прекрасна мова, майстерно вибудований сюжет, яскраві колоритні образи, драматичні колізії – це ті якості роману Василя Шкляра, яких так бракує сучасній прозі, – зазначив А.Дімаров. – На мою думку, його вже зараз можна поставити поруч із українською класикою».

6-тє повідомлення. Роман написано так яскраво і колоритно, що він надається для екранізації. У творі багато крові, смертей, підступів, проте він читається на одному подихові, хоч і не без болю.

Коли гортаєш сторінки «Чорного Ворона», не полишає думка: а все ж могло бути інакше. Зрештою, якби оті холодноярці zostалися живими, а не впали від ворожих куль, не вимерли з голоду, ми мали б іншу історію. Але так не сталося. Добре, що письменник історично вірогідно відтворив ті події й дав нам можливість заглибитися в стихію Холодноярської республіки. Створені ним персонажі вкарбовуються в нашу пам'ять. І дуже символічним є той факт, що головного героя, який уособлює ідею незалежності України, автор залишив живим.

Виступ письменника

Василь Шкляр. Шановне товариство! Я приємно вражений від побаченого, і мені видається, що мій роман так глибоко і широко представили учні, що навіть важко щось додати. Здається, ви знаєте про нього більше, ніж я.

Описаний у романі період нашої історії виявився для мене найцікавішим і найдраматичнішим. Він був особливо замовчуваний владою. Я вважав спра-

вою честі написати цей твір. Я сам із тих країв – з Черкащини. В нас тривалий час ходили легенди про цих лісовиків. Один із моїх дідів теж у той час загинув. Мені ніколи не казали, що він боровся за Україну, казали, що він був бандитом. Не рідні казали, а сусіди. Але я потім про нього дізнався – виявилось, що він був офіцером армії УНР, а до того – офіцером царської армії. Коли я шукав прототип для свого героя, то вивчав біографії багатьох отаманів. Один із них звався Микола Шкляр, як мій батько. Він мав псевдонім Чорний Ворон. І він згадується в романі Горліса-Горського. Цей Микола Шкляр загинув у 1920 р., а я цікавився періодом пізнішим. Чорних Воронів було п'ять чи шість, тому я пішов не за прізвиськом, а за географією.

У нашій літературі такого українця, як Чорний Ворон, не було. Все тому, що він узятий зі сторінок історії. У цій історії взагалі були сильні герої, але їх було мало. Власне, вся історія рухалася на одиницях. Так і тепер. Кожен українець – це пересічна маса. Кожен народ складається з такої маси і цвіту нації. Один із правдивих отаманів, Іван Санченко-Нагірний, з Черкащини, сказав, що пішов боротися за народ у високому розумінні, а тоді побачив, що народ – то сіра маса, яка не здатна мріяти про свою кращу долю. Ті ж самі маленькі українці його продали і здали, посадили у в'язницю, де його розстріляли. Але йому вдалося написати листа рідним, де він і каже, що помирає не за народ, а за ідею. Якщо націю пригнобили та зрусифікували, то треба все відроджувати.

– *Говорять про класичність вашого нового роману. Ви справді орієнтувалися на зразки української класики?*

– Ні, звичайно. Не орієнтувався ні на що. Просто хотів написати цікавий роман. На відміну від багатьох письменників, які кажуть, що не йдуть на повідку в читача і пишуть філософські речі про пошуки Бога. Для мене інтерес читача – понад усе.

Ось уже про УПА писали... Але це не мало ніякого резонансу, бо написано патетично. А що таке патетика? Це нудно, нав'язливо, дидактично.

Моє завдання – щоб прочитали якомога більше людей про те, що мені цікаво.

– *Хто ваш читач?*

– Мій читач – це внутрішньо красива людина з глибоким почуттям власної гідності. Власна гідність – це і національна гідність, і гордість. Не гордіня, а гордість.

– *Кому довіряєте перше прочитання творів?*

– Дружині. Вона філолог, грамотно вичитує мої тексти. Вона добрий коректор і добрий редактор, тож їй відразу віддаю рукописи.

До остаточного редагування я ставлюся дуже серйозно. Знаю, що тепер виходять книжки з купою помилок. А мене дратує навіть те, що в тексті по-різному надруковані тире: десь широкі, а десь – вузькі. Для мене багато значить культура видання.

– *Чи сваритеся з видавцями?*

– Сварюся. Я не з тих авторів, які напишуть книжку, віддадуть у видавництво – і вважають справу завершеною. Нині взагалі ж немає інституту високопрофесійних редакторів. Через це намагаюся, щоб іще в рукописі багато людей прочитало мій твір.

Мій новий роман і в одному, і в другому видавництві виходив практично без редактора – у тому не було потреби.

– *Чи є коло людей, з якими радитеся під час написання своїх творів?*

– Ні, щоб я з кимсь радився, як зробити, – ніколи не раджусь. Це моє сокровенне. Хоч, коли писав «Чорного Ворона», то звертався до Романа Ковалю. Це документаліст, який цю тему розорав на документальному рівні. Я вважаю його консультантом. Я дав йому рукопис, щоб він перевірів, чи немає десь недоглядів фактологічних, історичних.

– *Ми читали, що був якийсь поворот із фіналом «Чорного Ворона».*

– Так. Чимало людей знали, що я працював над романом. Я багато говорив із Ігорем Римаруком, з Олександром Федоруком... Вони якось відчували, що Ворон загине. Ще я нічого не говорив, а вони вже казали: «Не вбивай! Хай залишиться живим!» Але я зробив відкриту кінцівку, міфологічну.

А так щоб сюжетні повороти... Це моє інтимне.

– *У вас є хобі? Чим займаєтесь на дозвіллі?*

– Риболовля – моє найбільше захоплення. В мене є маленька хатка на курячих лапках на березі Тікича. Це Звенигородщина. Я там рибалю. Мій рекорд – короп на 22 кілограми. З нього потім була смачна юшка. Фото, на жаль, немає. Але є свідки.

Підсумок.

Учитель-словесник. Для нації багато важать чинники історичної пам'яті, національної та громадянської самосвідомості, гідності. Не маючи цього, люди не мають і високої мети та енергії могутнього волевияву, а нації з народів перетворюються в населення й постають не суверенними творцями, а маріонетками в театрі життя. Про це свідчить наша історія. Це переконливо й зримо показує наша література, одним із найкращих зразків якої є роман «Чорний Ворон» Василя Шкляра.

– *Які моральні чесноти героїв-холодноярців є свідченням саможертвності, безмежної відданості високим ідеалам?*

Учитель історії. Маємо запам'ятати уроки історії, проаналізувати помилки, що спричинилися до поразки української державності в 1917–1922 роках, аби об'єктивно оцінювати сьогодення. Нині, як і тоді, Україна переживає період історичного випробування. Тож повчимося у наших національних героїв мужності й мудрості, щоб вистачило сили бути господарями власної долі.

– *Оформіть у розгорнуте висловлювання давню мудрість «Історія є вчителькою життя», спираючись на історичну основу роману Василя Шкляра.*

Домашнє завдання. Написати твір-роздум «Що для мене відкрив “Чорний Ворон” Василя Шкляра».